

Frederiks kirke på Alheden.

Frederiks kirke 9. august 2000.

Indledning:

Frederiks kirke og sognet er på mange måder speciel. Det udgør et specielt kapitel i danmarkshistorie på en meget stilfærdig og dagligdags måde. For kirken her er mere knyttet til almindelige menneskers daglige liv og slid, end den er knyttet til store personer og begivenheder. Det er et kapitel i historien der - omend med en anden baggrund og oprindelse - stadig skrives på. Her tænker jeg både på kirkehistorien og på at vi stadig i Danmark modtager flygtninge og indvandrere.

De uopdyrkede områder.

På et tidspunkt omkring 1750 bliver "Det Kongelige Rentekammer" opmærksomme på området her på Alheden, som indtil den tid har ligget u dyrket hen som "kongelig vildtbane", med lyng, lyng og atter lyng. Ingen danskere har haft mod og vilje til at opdyrke heden, og man enes derfor om at indrykke en annonce i en tysk avis i Reinhlant Fals området, for at få tyskere derfra til at komme og opdyrke heden. Man lokkede bl.a. med skattefrihed og etableringshjælp, og det var ikke så svært, at få folk med på den, for netop det område i Tyskland var dengang hærget af uroligheder og befolkningen blev hårdt beskattet.

I april 1759 bliver annoncen indrykket, og allerede i oktober kommer de første 59 familier hertil. I maj 1760 ankommer yderligere 100 familier - til store skuffelser. "Vi blev lovet land med græs til knæene, men vi fik lyng til skrævet!" blev der sagt. De kunne på den anden side ikke så godt tage hjem igen, for de blev hjemme betragtet som desertører, så i stedet tog mange videre med skib til Rusland. Det siges, at skibet der skulle bringe dem videre til Rusland sank, og det var jo meget belejligt for den danske stat, som jo så ikke havde flere forpligtigelser.

Mindestenen som står på kirkegården.

Den første tid:

De der blev her måtte friste en kummerlig tilværelse på den magreste og mest vindblæste jord i Danmark. Regeringen var ikke just gavmild, og kolonisterne måtte flere gange rykke for at få det de var blevet lovet.

Bosætningen:

Tyskerne var vant til at bosætte sig tæt, og de bosatte sig i første omgang i Haurdal og Grønhøj, hvor to byer med brønd, skole, ens huse og lige gader blev planlagt og anlagt.

Religiøse forhold:

De fleste kolonister var lutheranere, men der var også en del reformerte og kun ganske få katolikker. Grønhøj blev en ren luthersk by, mens Haurdal blev delt mellem lutheranere og reformerte.

I det hæfte der er blevet lavet om Frederiks kirke (trykt i 1992), kan man læse mere om de første præster.

Billedet fra den gamle altertavle som nu hænger på den venstre væg i kirkens kor.

Forholdet til danskerne:

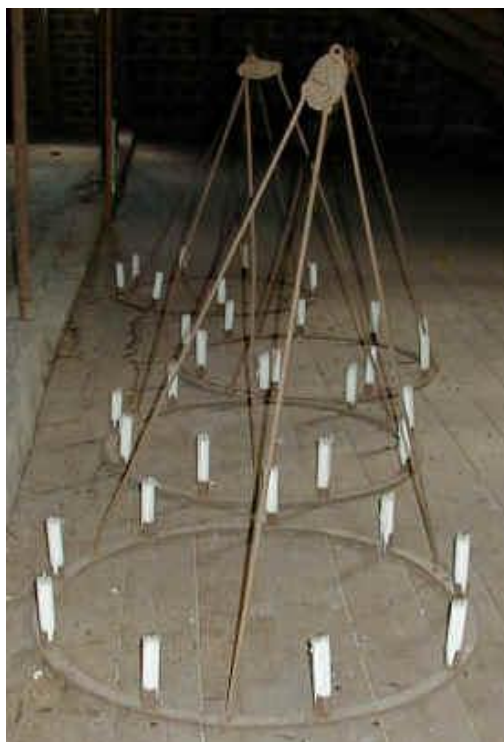
Forholdet til de omkringboende danskere var ikke det bedste. Tyskerne var anderledes og de talte et andet sprog, og de holdt sig for sig selv - det er næsten som historien gentager sig!

Alheden var dog ikke var det eneste sted, hvor tyskerne fik lov at bosætte sig. I Frederiksdal 20-30 km syd for Alheden var der også en koloni, og også i Sydslesvig blev tyskerne bosat. Der var det i de våde og lavtliggende moseegne, og der er en større by nær Husum opkaldt efter den samme konge - Frederik den 5. - Frederiksstadt. Nogle af kolonisterne der er blevet endog meget danske. De gik i lang tid under betegnelsen "kartoffeltyskere", og det var en meget nedsættende betegnelse, som man gerne ville af med, og bl.a. derfor blev nogle af dem måske mere danske end mange andre, og mange af dem har spille en rolle i det danske mindretal i Sydslesvig - og efterkommerne gør det endnu.

Kartoffeltyskere:

Nyere forskning har vist, at tyskerne ikke havde kartoflerne med hertil, som man ellers har regnet med, men et hunger år gjorde, at man begyndte at interessere sig mere for alternative afgrøder. Det viste sig, at kartoflen egnede sig udmærket til menneskeføde, og at den fint kunne trives her på disse magre jorde, og kartoflen har sikkert været stærkt medvirkende til, at tyskerne overhovedet kunne overleve på denne egn.

Danskerne har været meget skeptiske overfor dette nymodens værk, og de har ikke haft behov for at dyrke og spise den for at overleve, så de har set med endnu større skepsis på tyskerne, der spiste denne mærkværdige tingest. Jeg har hørt at bønderne i nabosognene ligefrem forbød deres koner at æde disse kartofler? ? Det gav for mange børn? - sagde man.

De gamle lysekroner står endnu på kirkens loft. De 'nye' fra Skanderborg slotskirke.

Kirkebyggeriet:

Man var blevet lovet en kirke, når der var kommet 30 familier til byen - og det var der faktisk både i Haurdal og Grønhøj, men kongen trak det ud med den begrundelse, at der var for megen uro - han var ikke sikker på, om de ville blive, men i 1764 gik den ikke længere. Det blev lavet sådan, at der dog kun skulle være en kirke i området, og den skulle så ligge lige midt mellem de to kolonier 1542 favne fra hver.

Den dag i dag, er der dog et mindre skel mellem de to byer. Ingen med respekt for sig selv fra Grønhøj lader sig begrave på Haurdal-siden eller omvendt.

Tegningen af kirken blev lagt i hænderne på en dygtig bygmester - kongelig bygmester G.D. Anthon, men han fik nu ikke helt frie hænder til byggeriet. Størrelsen blev bestemt af, at taget fra tørreladen ved det statsejede teglværk ved Skræ skulle bruges, for det teglværk skulle alligevel nedlægges!

Størrelsen:

Kirkens indvendige mål er 20,2 m + våbenhus i længden og 7,6 m i bredden, og der er 4,9 m til loftet. Der er i kirken ca. 180 siddepladser, men der kan suppleres med yderligere 35 stole.

Døbefonden, der er lavet af granit og den gamle kirkebøsse, der nu står under prædikestolen

Præstegården:

I den første tid, var det præsterne - den lutherske og den reformerte - fra Haurdal, der holdt gudstjenesterne i kirken, som blev indviet den 16. april 1766.

Præstegården blev opført i 1775, der hvor præsteboligen nu ligger. Der blev et jordtilliggende på 1100 tdl. til præstegården, og den blev derved Danmarks største, men det var dog langt fra ensbetydende med, at det også blev et godt embede. Af de 19 første præster døde kun én i embedet, så det lykkedes altså for de fleste, at finde noget andet og bedre. I dag er avlsgården på omkring 150 tdl, og så er der vel omkring 20 tdl. skov der tilhører sognet.

Befolkningen her har fra gammel tid hævde på at skære tørv i Kongemosen, som ligger mellem Frederiks og Hvam.

Frederiks:

Jeg ved ikke hvor længe området har haft navnet, men kirken har fået navn efter Frederik den 5., og så er det vel hængt ved området, da det begyndte at udvikle sig, og det er først fra omkring 1905, da jernbanen mellem Herning og Viborg kom til at ligge her mellem kirken og Haurdal.

Gudstjenester:

De første mange år var gudstjenesterne på tysk - naturligvis. Og der var to gudstjenester hver søndag en for lutheranere og en for reformerte, men ret hurtigt flyttede den reformerte præst, og de reformerte blev så en tid betjent af den reformerte præst i Fredericia, men det ebbede ud med de reformerte og i 1839 var der kun en reformert tilbage på Alheden. Alle dansktalende kirkegængere blev henvist til Karup kirke, men fra 1823 begyndte man så småt med at holde danske gudstjenester og efter den 27. februar 1870 overgik man helt til dansk i kirken, men der findes familier, der har deres tyske bibel.

Alteret i Frederiks kirke

Kirkens indre:

Kirkerummet er, som man kan se, meget spartansk udstyret. Det var med nød og næppe, at man fik en altertavle. Det fik de lutherske trumfet igennem, så man ikke kunne sige, at der var en ren reformert kirke.

På altertavlens bagside kan man læse følgende indskrift:

Alheden bygte Kong Frederik den Femte.
De Tydske gav han Hielp og Kirken ikke glemte.
Hans søn Kong Christian den Syvende af Navn,
Tog dem i Nåde an og søger hver Mands Gavn.

Altertavlen er fra 1766 og det oprindelige billede af Kristus på korset hænger nu på kirkens nordre væg. Det nuværende billede er indsat i 1866, og det er malet af C.A. Schleisner og forestiller Kristi bøn i Gethsemane. Prædikestolen er fra 1766, mens døbefonten er fra 1929. Den 7-armede lysestage blev skænket til kirken i 1941 af Kristine Elisabeth Munk.

De to klokker ved Frederiks kirke. Den nye øverst og den gamle nederst.

Klokken/klokkerne:

I 1828 fik man den første kirkeklokke, men først i 1862 blev der bygget en kam, som klokken kunne hænge i. Muren blev bygget op, for at støtte taget, der var ret vakkelvort i stormvejr. Vinduerne er også på et tidspunkt formindsket, da de heller ikke kunne holde til storm. Den nyeste klokke, der er ophængt i en klokkestabel nord for kirken, er skænket i en testamenterisk gave fra Kristine Bertel. Klokken er støbt i Frankrig, og den kom hertil den 13. oktober 1986 og indviet 1. søndag i advent 1986, så vi nu har to funktionsduelige klokker. På den nye klokke står nogle linjer fra salme nr. 368. Denne er dagen som Herren her gjort.

"Herlig af graven opstod Guds ord,
nådig fra himlen Guds ånd nedfor.
Ved I nu hvorfor det kimer?"

Skrevet på en bjælke på loftet.

Kirkens vedligeholdelse:

Kirkens vedligeholdelse har helt frem til 1935 været betalt af kongen og senere staten. Først i 1902 overtog sognet aflønningen af præsten og degnen, og gradvist er kirken så overgået til sognet, så de sidste privilegier faldt i 1935, hvor sognet en gang for alle fik 29.000 kr. for at overtage kirken.

Tilhørsforhold:

Karup og Frederiks sogne har hørt sammen i mange år. Indtil 1971 var sognene under Århus stift, hvorefter det overgik til Viborg stift, hvilket må siges at være meget passende, da vi herfra kun har omkring 17 km til Viborg og omkring 80 km til Århus. I 1974 blev sognene skilt, så der nu er to sogne med hver deres præst.

Der er i Karup kommune kun disse to kirker.

Dele af Skelhøje hører til Frederiks sogn, mens andre dele er delt mellem Dollerup- og Lysgård sogne.

Anskaffelser:

26.4.1809 brændte præstegården 1849 brændte det igen og herved gik kirkebøger, kalk og disk til. (fra 1760-1814 var der kun et eksemplar af kirkebøgerne, og de er altså gået til).

1882 nyt murstens- og flisegulv.

1884 opførtes skorsten til kakkelovn.

1904 avlsbygningerne brændte.

1906 lagdes bræddegulv i kor og under stolestader.

1912 opførtes pulpitur til orgel. ? pris henholdsvis 600 og 1000 kr.

1922 blev embedsboligen restaureret, og fik sit nuværende udseende.

1923 indlagdes elektricitet.

1965-66 blev kirken renoveret.

Midt i 70erne blev konfirmandstuen bygget.

1986 ny klokke.

1987 ny messehagel.

1991 ny alterduk.

Skrevet af Knud Gaarn-Larsen.

Kilder: Valdemar Andersens bog Alheden.

Chr. Jacobsens bog Fra Alheden.

Tidligere graver Henry Maagaards notater.

Folderen FREDERIKS KIRKE ALHEDEN.